

discusses issues of the relevant object of attack, the peculiarities of the victim of this crime, the objective side, the subject and the subjective side. It is stated that because of the need for intensified protection of minors, the Criminal Law established liability for voluntary sexual intercourse with a sexually immature person. Premature onset of sexual activity causes significant physical harm to the child because his/her body is not ready for sexual intercourse yet, for such activity and the consequences connected with it. Therefore, the object of the crime should be understood as sexual inviolability and normal physical, mental and moral development of a sexually immature person. It should also be noted that sexual intercourse, in this case, is not combined with violence, threats of violence, or committed by taking advantage of the victim's helpless condition, they are voluntary. Voluntary in each case is also determined by the fact, if the victim could understand the nature and significance of the actions committed against him/her according to his/her age and maturity or mental condition; otherwise sexual intercourse should be considered as violent, committed by taking advantage of the victim's helpless condition and qualified by Articles 152 or 153 of the Criminal Code of Ukraine respectively. The subject of the crime is a person, male or female, who has reached the age of 16 years. Moreover, the perpetrator and the victim can be either of different sexes, or the same sex. The subjective side of the crime is expressed only in the form of intent: the perpetrator is conscious (knows or admits) that he/she commits sexual intercourse with a sexually immature person, anticipates its socially dangerous consequences in the form of violation of sexual inviolability of the victim and wishes to commit such actions.

Key words: *sexual inviolability, sexual maturity, criminal liability.*

Стаття надійшла 16 лютого 2016 р.

УДК 343.13(477):343.2/.7(477)

В. В. Навроцька

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ТА КОЛІЗІЇ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСІВ УКРАЇНИ

Стверджено, що подальший розвиток кримінального та кримінального процесуального законів неможливий без виявлення та усунення наявних у них недоліків. Зауважено, що багато граней та рівнів взаємозв'язку матеріального та процесуального кримінального права є новими та такими, які не мають однозначного вирішення. Підкреслено, що взаємообумовленість та взаємопроникнення один в одного, їх найтісніший зв'язок, те, що процесуальний закон повинен зважати на кримінальний, й, навпаки, кримінальний закон має враховувати процесуальний порядок його застосування, визначають потребу в їх спільному, паралельно-правовому дослідженні.

Ключові слова: *КПК України, КК України, міжгалузеві зв'язки, взаємозв'язок норм кримінального та кримінального процесуального права.*

Постановка проблеми. Здебільшого у роботах, присвячених окремим галузям кримінального циклу, сформувалося розуміння характеру взаємозв'язку кримінального та кримінального процесуального права як нероздільних частин єдиного комплексу [1–13]. Однак аналіз положень нового КПК України 2012 р. свідчить про те, що чимало пропозицій його розробниками внесено без урахування зв'язку, несуперечливості, взаємоузгодженості матеріального та процесуального кримінального права. Причому доводиться констатувати, що ця вада не тільки зберігається, але й, навпаки, прогресує.

Стан дослідження. Окремі аспекти міжгалузевих зв'язків кримінального та кримінального процесуального права досліджували П. С. Дагель, С. Г. Келіна, Г. Л. Кригер, В. Н. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова, В. П. Малков, В. В. Мальцев, М. Д. Шаргородський та ін. Проте зазначені питання зазвичай розглядалися побіжно, під час вивчення окремих інститутів та складів злочину. Водночас з'ясування суті міжгалузевих зв'язків зазначених галузей права дає змогу вдосконалювати законотворчий процес та правозастосування.

Мета. Дослідити природу та механізм міжгалузевих зв'язків норм кримінального та кримінального процесуального права, з'ясувати проблеми правотворчості та правозастосування, спричинені необхідністю деталізації кримінально-правових норм нормативними приписами кримінального процесуального права (і навпаки).

Виклад основних положень. Як відомо, нещодавно було введено в дію новий Кримінальний процесуальний кодекс. На нього покладають великі надії, стверджуючи, що прийняття цього закону зумовить посилення захисту прав і законних інтересів підозрюваних, обвинувачених та потерпілих, забезпечення рівності та змагальності сторін обвинувачення й захисту і загалом наблизить Україну до європейських стандартів.

Справді, чимало новел, що містяться у цьому Кодексі, є прогресивними, такими, що заслуговують на схвалення. Однак від деяких уже існуючих норм та інститутів, як видається, законодавець відмовився абсолютно необдуманно.

Так, на жаль, у КПК 2012 р. не передбачено положення свого попередника (ч. 3 ст. 27 КПК 1960 р.), що надавало право прокурору розпочинати розслідування кримінальних правопорушень, провадження стосовно яких здійснюється у формі приватного обвинувачення за відсутності відповідної заяви постраждалого у тому разі, коли через безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин (зокрема й унаслідок смерті) така особа не здатна самотійно відстоювати свої інтереси.

Такий підхід законодавця нелогічний хоча б тому, що прокурор вправі у справах публічного обвинувачення за власною ініціативою пред'явити цивільний позов в інтересах не лише держави, але й громадян, які через фізичний стан, матеріальне становище, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні захистити свої права (п. 12 ч. 2 ст. 36 КПК 2012 р.).

Неможливість розпочати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (ст. 477 КПК 2012 р.) без заяви постраждалого (крім того, що інтереси такої особи залишаються без належного захисту) може призвести й до того, що кримінально-правова оцінка вчиненого щодо нього діяння буде неповною та неправильною.

Припустімо, вчинено діяння, передбачене ч. 1 ст. 152 КК України (зґвалтування). Згодом, побоюючись, що постраждала особа подасть скаргу з вимогою розпочати відповідне кримінальне провадження, її вбивають. І, відповідно, внаслідок цього особа не встигла повідомити працівників правоохоронних органів про вчинення щодо неї злочину. В аналізованому випадку позбавлення людини життя слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 115 КК України (як просте умисне вбивство), а не за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України (як «умисне вбивство з метою приховати інший злочин» – відповідальність за яке є, безумовно, більш суворою). Адже для цього потрібно, щоб і попереднє діяння було оцінене як злочинне. Однак така оцінка може бути зроблена за умов, коли вчинене є протиправним, винним, караним, суспільно небезпечним. Відсутність хоча б однієї із цих чотирьох наведених ознак позбавляє можливості стверджувати, що вчинено злочин. Суспільна небезпека як обов'язкова ознака злочину означає, що дія чи бездіяльність завдає чи створює реальну загрозу заподіяння істотної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони. У справах, кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення, постраждалий (а у визначених законом випадках – його законний представник) самостійно визначає те, чи спричинена йому діянням, передбаченим кримінальним законом, шкода (а це об'єктивується у поданні правоохоронному органу відповідної заяви). Якщо ж, на його думку, це не так, то, відповідно, відсутня суспільна небезпека. А отже, нема підстав стверджувати, що вчинено злочин (у змодельованому випадку – зґвалтування), і, своєю чергою, наступне діяння – позбавлення життя – не можна кваліфікувати за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України як умисне вбивство з метою приховати інший злочин. Адже оцінка другого з діянь як злочинного сумнівів не викликає, однак його кваліфікація може бути різною і залежати від того, чи подав постраждалий (або його законний представник) відповідну скаргу, чи ні. За таких умов

навіть чи доводиться говорити про дотримання основоположного принципу кримінально-правової кваліфікації – її повноти.

Відповідно до КПК 1960 р. у подібній ситуації з метою захисту насамперед публічних інтересів кримінальна справа про зазначене діяння, незважаючи на відсутність скарги потерпілого (померлий її об'єктивно подати не може), могла бути порушена прокурором (із посиленням на ч. 3 ст. 27 цього Кодексу).

Згідно з чинним КПК 2012 р. прокурор подібних повноважень позбавлений. І абсолютно даремно! Переконана, що у разі, коли виявленню постраждалого від злочину перешкоджають фізичні чи психічні недоліки, залежність від правопорушника, інші поважні причини (зокрема смерть), необхідно було б поширити дію засади публічності, надавши право прокуророві розпочинати кримінальне провадження за власною ініціативою.

Звісно категорично стверджувати про те, що інтереси такої особи взагалі не можуть бути незахищені, не слід. Адже у зазначеній ситуації (якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або ж вона перебуває у стані, який унеможливає подання нею відповідної заяви) потерпілим може бути визнано одну (або декількох осіб) з-поміж близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала (які подали) заяву про залучення її (їх) до провадження як потерпілого (ч. 6 ст. 55 КПК 2012 р.). От вони й можуть ставити правоохоронним органам питання про притягнення кривдника до кримінальної відповідальності. Однак не слід забувати про те, що рівень правосвідомості та правової культури пересічних громадян є не дуже високим. Тому не виключено, що особи, які відповідно до вимог ч. 6 ст. 55 КПК управи порушити питання про визнання їх потерпілими, не роблять цього (у зв'язку із незнання наданої законом можливості, через недовіру до працівників правоохоронних органів, через невпевненість у власних силах та можливість тощо). Зрештою близькі родичі та члени сім'ї постраждалого самі ж можуть учинити злочин щодо нього, крім того, не виключено, що у такого процесуально безпомічного постраждалого взагалі немає близьких родичів чи членів сім'ї. Певно про обстоювання справедливості, а також точності та повноти кримінально-правової кваліфікації у подібній справі говорити не доводиться.

Непродуманою, такою, що має кон'юнктурний характер, є й відмова розробників КПК 2012 р. від інституту направлення справи на додаткове розслідування. Можна впевнено прогнозувати (прогноз зроблено на основі аналізу правозастосовної практики сусідньої держави – РФ), що у майбутньому це призведе до: значного зростання такої кваліфікаційної помилки, як кваліфікація «з запасом»; ухвалення

судом рішення, що не відобразатиме адекватно зміст виниклого на момент учинення злочину охоронюваного кримінального правовідношення; до того, що інколи стане неможливою реалізація кримінально-правового принципу справедливості та цілей кримінального покарання.

Неврахування взаємопов'язаності норм КК та КПК виявилось у такому нововведенні, як кримінальний проступок. Спершу потрібно було запровадити поняття «кримінальний проступок» у матеріальний закон, передбачити відповідальність за вчинення відповідних діянь, і лише згодом у КПК прописати як здійснюється процес їх розслідування. Крім того, у ст. 497 КПК України 2012 р. передбачено, що до дитини, яка обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку та виправлення якої можливе без застосування покарання, суд управи застосувати примусовий захід виховного характеру. Якщо зараз примусові заходи виховного характеру застосовуються у разі вчинення більш суспільно небезпечних діянь (злочину невеликої тяжкості чи необережного злочину середньої тяжкості), то логічно було б застосувати їх і до дітей, які вчинили діяння, що займатимуть проміжне становище між адмінпроступком і злочином невеликої тяжкості. Але у будь-якому разі це питання повинно бути вирішене у запланованому для прийняття Законі України про кримінальні проступки.

Нечіткість розуміння того, що належить до предмета правового регулювання кримінального та кримінального процесуального права призвело до того, що у КПК України 2012 р. з'явилися норми, які мають суто матеріально-правовий характер.

Так, у ч. 1–2 ст. 515 КПК України 2012 р. зазначено, що у разі видужання особи, яка після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу або в неї настав тимчасовий розлад психічної діяльності чи інший хворобливий розлад психіки, які позбавляють її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, суд (на підставі висновку лікарів-психіатрів) припиняє застосування примусового заходу медичного характеру. Це є підставою для подальшого проведення досудового розслідування чи судового розгляду. А далі, у ч. 3 цієї ж статті, йдеться про те, що у разі засудження такої особи до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців чи позбавлення волі, час перебування її в медичній установі зараховується в строк відбування покарання. Звісно останнє положення недоречно вмішувати в КПК.

Інший приклад – положення ч. 1 ст. 502 КПК 2012 р., де передбачено можливість дострокового звільнення неповнолітнього, поведінка якого свідчить про перевиховання, від застосовуваного примусо-

вого заходу виховного характеру. Визнаючи загалом важливість застосування заходів заохочення (зокрема й щодо дітей), їх потрібність, проте доводиться констатувати, що місце такої норми – у КК. Доки в останньому така норма ще не передбачена, то таке стимулювання соціально схвалюваної поведінки дитини, незважаючи на її соціальну корисність, на жаль, не можливе. Адже згідно з ч. 3 ст. 3 КК України «злочинність діяння, його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом». Безумовно дострокове звільнення від застосування зазначених примусових заходів є тим «іншим кримінально-правовим наслідком».

Ст. 536 КПК України 2012 р. «Відстрочка виконання вироку» теж є промовистим свідченням «незалежності» (чи радше відірваності) матеріального та процесуального кримінальних законів. У ній йдеться про те, що виконання вироку про засудження особи до виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні для військовослужбовців, позбавлення волі може бути відстрочено: 1) при тяжкій хворобі засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання – до його видужання; 2) при вагітності засудженої або наявності у неї малолітніх дітей – на час вагітності або до досягнення дитиною трьох років (якщо особу засуджено за вчинення злочину, що не є особливо тяжким); 3) коли негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо) – на строк, встановлений судом, але не більше 1 року з дня набрання вироком законної сили. Отже, у КПК 2012 р. міститься ще одне положення, матеріально-правова природа якого очевидна.

Слід зазначити, що іноді норми КПК не тільки визначають порядок застосування норм кримінального права, але й розширюють зміст гіпотез цих норм. Так, у КПК України встановлено заборону на звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям, примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим, із застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру з передачею особи на поруки колективу підприємства, установи, організації, із закінченням строків давності – за умови, що обвинувачений проти цього заперечує та вимагає продовження провадження у кримінальній справі в загальному порядку. Водночас у відповідних статтях КК нічого не зазначено про таку умову звільнення від кримінальної відповідальності, як відсутність у обвинуваченого, підсудного заперечень проти цього. Передбачена нормами процесуального права відсутність у обвинуваченого, підсудного заперечень, є, по-суті, додатковою

фактичною підставою ухвалення рішення про звільнення від кримінальної відповідальності (не маючи водночас жодного відношення до процедури його ухвалення). Опис же фактичних підстав звільнення від кримінальної відповідальності можливий тільки у нормах кримінального права. Очевидно, що у наведеному випадку кримінальний процесуальний закон регулює не порядок звільнення від кримінальної відповідальності, а доповнює опис юридичних фактів, що є в основі такого звільнення (та які містяться у кримінально-правових нормах), ще однією обов'язковою за своїм характером підставою – відсутністю заперечень з боку особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування. Звісно, якщо однією із підстав звільнення від кримінальної відповідальності є волевиявлення особи, що переслідується у кримінальному порядку, то таку обставину слід було б викласти у гіпотезах відповідних норм КК, а не КПК. Така ситуація на практиці іноді призводить до того, що розглядувана конкуренція вирішується на користь норм кримінального права: за наявності передбачених ними підстав, кримінальне переслідування припиняється без встановлення наявності чи відсутності заперечень проти цього підсудного. Погодитися із таким підходом складно, адже звільнення від кримінальної відповідальності – це комплексний, міжгалузевий інститут. А тому однозначно встановити норму матеріального чи процесуального кримінального права, яка повинна бути застосована у цьому випадку, не просто. Це ж є ще одним із аргументів на користь твердження про необхідність взаємоузгодженості норм зазначених галузей права.

Однією з переваг «розведеного» у часі прийняття КК та КПК є те, що можна було б взяти на озброєння вже виявлені суперечності між «старим» матеріальним й процесуальним кримінальним законом, прислухатися до порад учених та практиків щодо подолання такої взаємної «неув'язки» і, відповідно, уникнути подібних недоліків у майбутньому. На жаль, вітчизняний законодавець такою можливістю не скористався. Навпаки, часто він демонструє консерватизм, наступність у запозиченні положень, від яких варто було б відмовитися і, навпаки, не враховує слушні рекомендації дослідників. Чи не найбільш промовисто така його «відданість» традиціям правової системи виявляється у регламентації застосування примусових заходів виховного характеру:

а) Суперечливим у матеріальному та процесуальному кримінальних законах є підхід законодавця щодо можливої кількості застосовуваних до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру: так, у ч. 3 ст. 105 КК України зазначено, що їх може бути застосовано *кілька*. Натомість у ч. 1 ст. 447, п. 3 ч. 1 ст. 448 КПК України 1960 р.

однозначно йдеться про те, що до дитини може бути застосовано лише *один* із зазначених заходів, аналогічно вирішено це питання й у ч. 3 ст. 497 та п. 3 ч. 1 ст. 501 КПК 2012 р.

б) Норма, яка визначає матеріально-правову підставу для ухвалення рішення про застосування примусових заходів виховного характеру до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ч. 2 ст. 97 КК України), вимагає узгодження із відповідною нормою КПК щодо вказівки на нижню вікову межу (11 років) для застосування відповідних заходів (ст. 498 КПК України 2012 р).

в) Неврахування зв'язку цих галузей права виявляється у тому, що КК України встановлює підстави для скасування рішення про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру, проте порядок ухвалення цього рішення не регламентований ні у КПК 1960 р, ні у КПК 2012 р.

г) Через суперечність у положеннях КК та КПК втрачає своє процесуальне значення, передбачене в КК України, розмежування застосування примусових заходів виховного характеру – у разі звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Причому таке розмежування випадків застосування зазначених заходів не має відображення й у новому КПК 2012 р. У ньому теж (як і у КПК України 1960 р.) передбачено лише процесуальну форму звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням до дитини примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 447 КПК України 1960 р., ч. 3 ст. 497 КПК України 2012 р.).

Упущенням КПК України 2012 р. (що полягає у неврахуванні взаємозв'язків між положеннями КК та КПК) є запровадження інституту присяги. Серед суб'єктів, яких слід приводити до присяги у суді, вказано свідка (ч. 2 ст. 352 КПК) та експерта (ч. 1 ст. 356 цього Кодексу). На жаль, розробники КПК України 2012 р. не припустили ймовірність ситуації, за якої учасник кримінального судочинства відмовиться присягати перед виконанням процесуальних обов'язків (така відмова може бути спричинена будь-якими міркуваннями). Що ж тоді виходить: заперечення особи стосовно приведення її до присяги перед допитом (чи перед дачею висновку) потягне неможливість визнання такої процесуально значущої інформації, як доказів або ж неможливість подальшого притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності на підставі ст. 384 КК України? Звісно, ні! Якщо ж такі показання (та висновки) все-таки підлягають використанню у доказовій діяльності, то, своєю чергою, виникає запитання: навіщо передбачати

норму, яку можна зігнувати, обійти? Тому видається доцільним повернутися до існуючого раніше положення, відповідно до якого учасника кримінального судочинства достатньо було попередити про загрозу настання кримінальної відповідальності за дачу завідомо неправдивих показань (завідомо неправдивого висновку, завідомо неправильного перекладу).

Зв'язок матеріального та процесуального кримінального права виявляється й під час визначення кола діянь, що належать до категорії справ приватного обвинувачення. Кількість діянь відповідної категорії за новим КПК (порівняно з попереднім кримінально-процесуальним законодавством) зросла у 23 рази! Потрібно з'ясувати, а чи виправдано укладачі КПК 2012 р. аж настільки збільшили кількість діянь, що належать до справ, кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення?

До матеріально-правових підстав виокремлення такої категорії кримінальних справ належать характер та ступінь тяжкості скоєного злочину. В юридичній літературі практично однотайним є твердження, відповідно до якого діяння, справи про які можуть порушуватися не інакше як за скаргою приватної особи, однозначно не повинні належати до тяжких чи особливо тяжких злочинів [14, с. 60; 15, с. 43; 16, с. 66–68; 17, с. 82–84].

Натомість у КПК України 2012 р. його розробники не завжди дотримуються зазначеного підходу. Зокрема діяння, передбачені ч. 2 ст. 152, ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 186, ч. 3 ст. 189, ч. 3 ст. 190 КК України, належать до тяжких злочинів, а діяння, передбачені ч. 5 ст. 185, ч. 5 ст. 186, ч. 4 ст. 189, ч. 4 ст. 190 цим Кодексом, – це взагалі особливо тяжкі злочини! А тому вони однозначно не повинні належати до справ приватного обвинувачення (навіть тоді, коли постраждалий від такого діяння та винний пов'язані особливими родинними стосунками чи коли шкода була заподіяна виключно власності потерпілого або ж коли винний щодо потерпілого виступав як найманий працівник).

Істотною характеристикою діянь цієї категорії є також специфічність об'єкта посягання, характер охоронюваних благ. Видається, що «багатооб'єктні» злочини, які спрямовані проти інтересів приватної особи та публічних інтересів, не повинні входити в перелік діянь, що порушуються не інакше як за скаргою приватної особи. З огляду на це помилковим є віднесення розробниками КПК України 2012 р. до справ, кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення, діянь, передбачених ч. 2 ст. 189; ст. 203¹, ч. 1 ст. 206, ст. 219, ст. 229, ст. 231, ст. 232, ст. 232¹, ст. 232², ч. 1 та 2

ст. 289, ч. 1 ст. 296; ч. 1 ст. 356, ст. 357 ст. 364¹ ст. 365¹, ст. 365², ст. 357 КК України.

Варто зауважити й на нерозробленість проблеми, пов'язаної із ситуацією, за якої у підозрюваного (обвинуваченого) є всі передбачені кримінальним законом ознаки особи, яка підлягає кримінальній відповідальності, однак дані про цю особу встановити не вдалося (наприклад, особа взагалі відмовляється повідомити будь-які відомості про себе; або ж називає себе вигаданим ім'ям). Аналіз положень нового КПК 2012 р. (як, зрештою, й КПК 1960 р.) зумовлює висновок, що вони не дають змоги притягнути до кримінальної відповідальності та засудити особу, яка має всі ознаки суб'єкта злочину, особисті дані якого не встановлені. Звісно, можна присвоїти такій особі прізвище, ім'я та по батькові аналогічно до процедури, відомої законодавству про запис актів цивільного стану. Однак для реалізації такої пропозиції потрібне внесення відповідних змін та доповнень до кримінального процесуального закону.

Справедливо не лише критикувати недоліки, але й помічати здобутки. Зокрема однією із переваг КПК 2012 р. порівняно з КПК 1960 р. є те, що у КПК 2012 р. немає норми, відповідно до якої у зв'язку із закінченням строків давності, тобто з nereабілітуючих підстав, кримінальна справа підлягає закриттю щодо невідомої особи (ч. 3 ст. 11-1 КПК 1960 р.). За такої регламентації цього питання, законодавцем без сумніву не було враховано положення матеріального права. Адже згідно з ч. 3 ст. 49 КК України при закритті кримінальної справи у зв'язку із закінченням строку давності особа одночасно підлягає звільненню від кримінальної відповідальності; *звільнити ж від такої відповідальності можна лише конкретну особу за наявності даних про те, що вона є законслухняною, тобто не вчиняє нових злочинів, за які може бути призначено покарання – позбавлення волі на строк більше двох років.*

Ще однією перевагою КПК 2012 р. порівняно з попереднім кримінальним процесуальним законом є те, що у новому КПК передбачено таку самостійну підставу до закриття кримінального провадження, як «набрання чинності законом, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою» (п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК 2012 р.). Аналіз опублікованої практики у Єдиному державному реєстрі судових рішень зумовив висновок, що майже у 100% випадків судді, закриваючи кримінальну справу в зв'язку з декриміналізацією діяння, розглядали усунення злочинності діяння новим кримінальним законом як відсутність об'єктивної сторони складу злочину (адже водночас у левій частці відповідних рішень було посилення на п. 2 ч. 1 ст. 6

КПК України 1960 р. як на обставину, яка виключає провадження у справі у зв'язку з відсутністю в діянні складу злочину). Однак усунення злочинності діяння новим законом однозначно не може належати до відсутності об'єктивної сторони (та й взагалі до відсутності будь-якого із елементів складу злочину). Адже на момент учинення діяння склад злочину все-таки був, діяння розглядалося як злочин і особа підлягала кримінальній відповідальності. І тільки у зв'язку з тим, що пізніше держава декриміналізувала це діяння, особа не притягується до кримінальної відповідальності, а кримінальна справа закривається. Саме у цьому полягає принципова відмінність між відсутністю в діянні складу злочину (нема одного чи декількох елементів складу) та усуненням злочинності діяння новим кримінальним законом (усі елементи складу на момент учинення злочину були, але після прийняття нового кримінального закону це діяння більше не розглядається як злочинне). Зазначена відмінність обумовлює необхідність виокремлення декриміналізації діяння як самостійної підстави та пояснює, чому за її наявності не виникає право на реабілітацію.

Щоправда, слід зазначити, що приведення вироку відповідно до нового кримінального закону в усіх діючих у кримінальному процесуальному законодавстві формах (апеляційне та касаційне провадження, відновлення провадження у справі у зв'язку з нововиявленими обставинами, виконання вироку) пов'язане із великими складнощами, а деколи – неможливе взагалі. А тому реалізація положення, відповідно до якого кримінальний закон має зворотну силу, може бути забезпечена лише за умови створення у майбутньому належного процесуального механізму.

Висновки. Вивчення взаємозв'язку між кримінальним правом та процесом є необхідним об'єктом їх дослідження. Без глибокого вивчення таких зв'язків не можна належно розвивати ні кримінальний процес, ні кримінальне право.

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. (з останніми змінами від 15.03.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1444746730043139>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (з останніми змінами від 18.02.2016) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1453216390083893>.

3. Болдарь Г. Є. До питання про форми міжгалузевої взаємодії кримінального права України / Г. Є. Болдарь // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р.); редкол.: Г. Є. Болдарь, А. О. Данилевський,

О. О. Дудоров та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – С. 78–84.

4. Гончаров Д. Ю. Взаимосвязи и коллизии норм уголовного и уголовно-процессуального законодательства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Д. Ю. Гончаров. – Екатеринбург, 2004. – 187 с.

5. Гончаров Д. Ю. Уголовное право и генетические связи в законодательстве криминального цикла / Д. Ю. Гончаров // Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию: материалы VI Российского Конгресса уголовного права (26–27 мая 2011 года). – М.: Проспект. – С. 24–28.

6. Даев В. Г. Взаимосвязь уголовного права и процесса / В. Г. Даев. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1982/– 111 с.

7. Денисова А. В. Уголовное право и межотраслевые правовые институты / А. В. Денисова // Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию: материалы VI Российского Конгресса уголовного права (26–27 мая 2011 года). – М.: Проспект. – С. 28–31.

8. Марін О. К. Кримінально-правові проблеми нового КПК України / О. К. Марін // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму (21–22 вересня 2012 року). – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 140–143.

9. Мартыненко Н. Э. Уголовно-правовая защита потерпевшего / Н. Э. Мартыненко // Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию: материалы VI Российского Конгресса уголовного права (26–27 мая 2011 года). – М.: Проспект. – С. 615–620.

10. Незнамова З. А. Коллизии норм материального и процессуального права / З. А. Незнамова // Российский юридический журнал. – 2003. – № 1. – С. 64–69.

11. Павлов Н. Е. Уголовно-процессуальное законодательство и уголовный закон (проблемы соотношения и применения): дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; теория оперативно-розыскной деятельности» / Н. Е. Павлов. – М., 1999. – 536 с.

12. Прошляков А. Д. Взаимосвязь материального и процессуального уголовного права: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / А. Д. Прошляков. – Екатеринбург, 1997. – 271 с.

13. Ткачук І. С. Термінологічна неузгодженість норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства як прояв міжгалузевої колізії / І. С. Ткачук // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 19–20 квітня 2012 р.); упорядн. Є. О. Письменський, Г. Ю. Старовойтова; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – С. 510–512.

14. Полянский Н. Н. Процессуальные права потерпевшего / Н. Н. Полянский // Советское государство и право. – 1940. – № 12. – С. 56–103.

15. Дорошков В. В. Частное обвинение: теория и судебная практика / В. В. Дорошков. – М.: НОРМА, 2001. – 144 с.

16. Ковтун Н. Н. Соотношение частных и публичных начал в уголовном судопроизводстве РФ: время выбора / Н. Н. Ковтун // Государство и право. – 1995. – № 11. – С. 66–71.

17. Рогова О. И. Пределы проявления диспозитивности в уголовном судопроизводстве: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / О. И. Рогова. – Томск, 1994. – 170 с.

Навроцкая В. В. Взаимосвязи и коллизии норм Уголовного и Уголовного процессуального кодексов Украины

Утверждается, что дальнейшее развитие уголовного и уголовного процессуального законов невозможно без выявления и устранения имеющихся в них недостатков.

Отмечено, что много граней и уровней взаимосвязи материального и процессуального уголовного права являются новыми и такими, которые не имеют однозначного решения.

Подчеркнуто, что взаимообусловленность и взаимопроникновение одного в другое, их тесная связь, то, что процессуальный закон должен исходить из уголовного, и, наоборот, уголовный закон должен учитывать процессуальный порядок его применения, определяют потребность в их совместном, параллельно-правовом исследовании.

Ключевые слова: УПК Украины, УК Украины, межотраслевые связи, взаимосвязь норм уголовного и уголовного процессуального права.

Navrotska V. V. Interconnection and Collisions of Norms of Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine

It is established in the article, that coordination of criminal and criminal procedure laws is the index of their perfection that determines their correct understanding and corresponding application. Interconnection of these branches of law has not only theoretical but also an important practical value, as the criminal procedure is the form of application of criminal law. It is marked that further development of these laws is impossible without detection and removal of their faults. Interconditionality and interpenetration of one another, closest connection of criminal and criminal procedural laws, statement, that the criminal procedural law must arise from criminal, and, vice versa, a criminal law must take into account the procedural order of its application, determine a requirement in their joint, parallel-legal research. It is stated, that groundless transference of legal institutes and separate legal methods from one branch of law into another causes a serious danger destruction of system connections of law, capable to wash out the limits of legal responsibility. The insufficient scientific research of general questions of system connections of criminal and criminal procedural law restrains development of the applied researches, especially in relation to the questions of legislative technique and qualification of crimes. It is substantiated, that although criminal and criminal

procedure laws have the separate subject of the legal regulation and remain separate branches of law, but they are located in the framework of one complex. Attempt to divide this complex and to solve a certain criminal-legal task using only one branch of law can cause negative consequences.

Key words: *Criminal Procedure Code of Ukraine, Criminal Code of Ukraine, interbranch connections, interconnection of norms of criminal and criminal procedure law.*

Стаття надійшла 19 лютого 2016 р.

УДК 343.97

Ю. С. Нагачевська

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ТА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено та проаналізовано досвід розвинутих демократичних країн світу в сфері запобігання корупційним правопорушенням. Визначено основні позитивні заходи протидії корупції, які можна використовувати в правоохоронній практиці органів внутрішніх справ України. Зроблено висновок про необхідність запозичення позитивного міжнародного досвіду протидії корупції. Практичний досвід правових держав світу в сфері боротьби з корупційними злочинами дає змогу сформуванню уявлення про основи передової національної антикорупційної стратегії, формування якої сьогодні необхідне в Україні.

Ключові слова: *корупція, протидія корупції, міжнародна співпраця, досвід протидії корупції, стратегія боротьби з корупцією.*

Постановка проблеми. Під час розгляду проблеми з корупцією важливим є питання вивчення досвіду роботи у цій сфері, що накопичений міжнародною спільнотою. Він цікавий тим, що є зразком класичного юридичного світогляду, який сформувався в процесі розвитку більшості країн Європи та немає ідеологічних особливостей. Окрім того, безсумнівно є те, що ефективно протистояти корупції можна не лише у разі об'єднання зусиль і чіткої координації діяльності всіх зацікавлених сторін, але й у разі приведення власного законодавства та кримінальної політики загалом до єдиних світових стандартів. Україна є прихильницею загальноприйнятих світових цінностей, що обумовлює необхідність інтеграції з іншими країнами в частині не тільки інформаційного обміну та взаємної міжнародної допомоги у боротьбі із